

УДК 811(07)

Катерина Гляненко

МЕТОДИ ІНТЕРАКТИВНОГО НАВЧАННЯ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ЗАГАЛЬНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ У НАВЧАННІ МОВИ

Традиційно цілі освіти визначалися набором знань, умінь, навичок, якими повинен оволодіти випускник. Оскільки сама по собі інформація втрачає вагу, якщо не має прикладного характеру, відпадає необхідність перевантажувати пам'ять певними знаннями, зростає потреба вміти користуватися ними. Науковці, педагоги, психологи, методисти ведуть мову про зміну всієї парадигми освіти, зокрема, зміни методів навчання, оцінювання, зміни ролі вчителя, викладача, а отже, методів забезпечення якості навчального процесу. Суспільству потрібні випускники, які готові включитися в подальшу життєдіяльність, здатні практично вирішувати життєві та професійні проблеми.

Реалізація цілей формування загального європейського простору освіти вимагає зміни всієї парадигми освіти, зокрема зміни методів навчання. У цьому контексті саме інтерактивні методи навчання є ефективним засобом формування загальних компетенцій, які охоплюють інструментальні (когнітивні, технологічні, комп'ютерні, лінгвістичні, комунікативні), міжособистісні (здатність до самокритики, співпраці, вираження почуттів, соціальні та етичні зобов'язання), системні компетенції (здатність адаптуватися до нових ситуацій, здатність генерування нових ідей, дослідницькі здібності).

Огляд наукової та лінгводидактичної літератури показує, що протягом останнього десятиліття з'явилася низка праць, які стосуються шляхів досягнення високої кваліфікації у випускників або компетентності. Обізнаність, володіння теоретичними знаннями, вміннями й навичками майбутнього випускника – все це тепер є актуальним у багатьох працях (Н. Волкова, М. Львов, О. Овчарук, Л. Скуратівський, М. Шанський, В. Ягупов). Вчені сходяться на тому, що різні види компетентності по суті є комплексом інтегральних професійних якостей особистості, які ґрунтуються на знаннях, вміннях, навичках [5, с. 44–45].

Вчитель української мови забезпечує розвиток інтелекту в школярів, сприяє виробленню й удосконаленню понятійного апарату, формує національну свідомість. Отже, випускник має досконало володіти рідною мовою, бути особистістю з високим рівнем комунікативної компетентності, яка базується на системі знань про мову та її граматичну будову. Майстерно й грамотно послуговуючись мовою, вчителю, безперечно, легше буде організувати роботу на уроці української мови.

Мета статті – окреслити місце методів інтерактивного навчання у системі загальних компетенцій, обґрунтувати важливість використання

методів інтерактивного навчання у навчально-виховному процесі.

Компетентнісний підхід висуває на перше місце не поінформованість того, хто навчається, а вміння розв'язувати проблеми, що виникають у пізнавальній, технологічній і технічній діяльності, у сферах етичних, соціальних, правових, професійних, особистих взаємовідносин. Запропонований підхід передбачає такий вид змісту освіти, який не зводиться до знаннево-орієнтованого компонента, а передбачає ціннісний досвід вирішення життєвих проблем, виконання ключових (тобто тих, що належать до багатьох соціальних сфер) функцій, соціальних ролей, компетенцій [5, с. 10].

Під поняттям «компетентнісний підхід» розуміється спрямованість освітнього процесу на формування та розвиток ключових (базових, основних) і предметних компетентностей особистості. Результатом такого процесу буде формування загальної компетентності людини, що є сукупністю ключових компетентностей, інтегрованою характеристикою особистості. Така характеристика має сформуватися в процесі навчання і містити знання, вміння, ставлення, досвід діяльності й поведінкові моделі особистості.

Компетентнісний підхід в освіті пов'язаний з особистісно зорієнтованим і діяльнісним підходами до навчання, оскільки стосується особистості учня й може бути реалізованим і перевіреном тільки в процесі виконання конкретним учнем певного комплексу дій. Він потребує трансформації змісту освіти, перетворення його з моделі, яка існує об'єктивно, для «всіх» учнів, на суб'єктивні надбання одного, що їх можна виміряти. Система компетентностей в освіті складається з ключових – тобто надпредметних (міжпредметних) компетентностей, які визначаються як здатність людини здійснювати складні поліфункціональні, поліпредметні, культуродоцільні види діяльності, ефективно розв'язуючи відповідні проблеми [7, с. 67].

Сутність інтерактивного навчання полягає в тому, що це – взаємонавчання (колективне, групове, навчання у співпраці), в якому учень і вчитель є рівноправними, рівнозначними суб'єктами освітнього процесу та розуміють, що саме вони роблять, рефлексують з приводу того, що вони знають, вміють і здійснюють. Організація інтерактивного навчання передбачає моделювання життєвих ситуацій, використання рольових ігор, спільне вирішення проблеми на основі аналізу обставин та відповідної ситуації. Воно ефективно сприяє формуванню навичок і умінь у тих, хто навчається, виробленню цінностей, створенню атмосфери співробітництва, взаємодії.

Досвід сьогодення переконливо засвідчує, що інтерактивні методи сприяють інтенсифікації та оптимізації навчального процесу. Вони допомагають учням:

– аналізувати інформацію, творчо підходити до засвоєння навчального матеріалу й тому зробити оволодіння знаннями більш

доступним;

- навчитися формулювати власну думку, правильно її висловлювати, доводити власну точку зору, аргументувати й дискутувати;
- навчитися слухати іншу людину, поважати альтернативну думку;
- моделювати різні соціальні ситуації, збагачувати власний досвід через включення в ці життєві ситуації і переживання їх;
- вчитися будувати конструктивні відносини в групі, визначати своє місце в ній, уникати конфліктів, розв'язувати їх, шукати компроміси, прагнути діалогу;
- знаходити спільне розв'язання проблеми;
- розвивати навички проектної діяльності, самостійної роботи, виконання творчих робіт [8, с. 3].

Крім того, використання інтерактивних методів дозволяє реалізувати ідею співробітництва тих, хто навчає, і тих, хто навчається, вчить їх конструктивній взаємодії, сприяє оздоровленню психологічного клімату на занятті, створює доброзичливу атмосферу.

Пізнавальна активність людини виявляється в її внутрішній готовності до участі в розумовій та практичній діяльності, самостійності й творчому підході до вирішення навчальних завдань. Г. Ващенко стверджував: «Учень повинен виявити самостійність думки та винахідливість..., остаточним моментом праці учня є не засвоєння певного матеріалу, а самостійне розв'язання тих чи інших питань» [2, с. 145]. Тому важливим фактором є саме внутрішня готовність того, хто навчається, до активності, яка, в свою чергу, потребує глибокої мотивації до даного виду діяльності. На думку С. Смірнова, «навчальна діяльність відбувається успішніше, якщо в учнів сформоване позитивне ставлення до навчання, є пізнавальний інтерес і потреба в пізнавальній діяльності, а також, якщо в них виховані почуття відповідальності і обов'язковості» [5, с. 263]. На цій основі Ю. Бабанський виділяє методи стимулювання й мотивації пізнавальної активності, особливо наголошуючи на ролі методів емоційного стимулювання. «Найважливіше завдання учителя – забезпечення в учнів позитивних емоцій щодо навчальної діяльності, її змісту, форм і методів здійснення» [6, с. 77], – констатує педагог. Як і психологи, він вважає, що емоційне збудження активізує увагу, запам'ятовування і осмислення.

Використання інтерактивних методів навчання у вивченні мови має свої особливості. Застосування інтерактивних методів на заняттях мови суттєво відрізняється від застосування їх на уроках іншого предметного спрямування. Це пов'язане з тим, що вивчення мови передбачає формування в учнів мовленнєвих навичок, а сформована мовленнєва навичка припускає володіння наступними доведеними до автоматизму операціями: вибір структури, яка необхідна для оформлення думки, тобто відбір потрібних граматичних флексій, слів. Такий підхід сприяє формуванню комунікативної компетенції у тих, хто навчається.

Під час інтерактивного навчання вчитель не повідомляє дітям готові істини, рішення, висновки, а організовує навчальний процес таким чином, щоб учні в ході самостійного пошуку ідей та їх обговорення навчали один одного; допомагає створити атмосферу підтримки, взаєморозуміння, терпимості, дружелюбності. Не менш важливою є роль позиції вчителя. Учні мають відчувати його доступність, відкритість у спілкуванні, віру у здібності кожного, довір'я, уміння поставити себе на місце учня і побачити ситуацію його очима, співпереживання, співчуття.

Використання інтерактивних методів навчання вимагає певної зміни в житті класу, а також часу для підготовки, як від учнів, так і від учителя. Разом з тим, потрібно розуміти, що використання інтерактивних методів не є самоціллю. Це лише засіб, який сприяє створенню на уроці атмосфери співпраці, взаєморозуміння. Як зазначає О. Савченко, «не варто шукати універсальні методи, ефективні для будь-яких ситуацій уроку». Продовжуючи її думку, підкреслимо, що, по-перше, жодний метод не є універсальним, оскільки має свої плюси і мінуси. А по-друге, ефективність методу визначається не його назвою, а такими факторами, як правильність добору методу (за принципом: у потрібному місці – в потрібний час); дотриманням методики його проведення.

На уроках з мови учні набувають життєтворчих компетенцій під час участі у творчих дискусіях, вчать захищати і відстоювати свої погляди, переконання, позиції. Під час уроків використовують дидактичні ігри чи розв'язання певних ситуацій і задач із використанням методів інтерактивного навчання: ігрового проектування, мозкового штурму, інсценування, «лабіринту дій», круглого столу, сократичної бесіди, метод проблемного викладу, метод дискусії, семінару-дискусії, «Кола Венна», динамічних пар, самопрезентацій тощо.

Кожне заняття розпочинається з цікавих п'ятихвилин. Відповідно до пізнавальної та навчальної теми уроку. Ці п'ятихвилини різноманітні за змістом, формою, методами проведення. Своєрідним різновидом п'ятихвилин є «**Кола Венна**». Така навчальна методика використовується для того, щоб навчити учнів здійснювати порівняльний аналіз з обов'язковим синтезом його результатів. Інформацію, що стосується конкретної проблеми, заносять в окреме коло. У спільну частину записують інформацію, що є спільною та стосується всіх виділених складових.

Моделювання – наочне зображення різними засобами (макет, «графічне письмо», комп'ютерні моделі) системи, структури, пристрою, процесу для аналізу й обговорення.

Тренінг комунікативності – метод навчання у процесі побудови ефективно взаємодіючої групи учнів. Основна функція – зміна поведінкових принципів і/чи розвиток лідерських здібностей учнів. Мета – зміна настанов і поведінкових реакцій; розкриття та усвідомлення особистих здібностей; практичне розв'язання різноманітних ситуацій;

відпрацьовування навичок роботи в групі; аналіз і розподіл ролей.

Перевагами такого виду діяльності є те, що навчання є на основі розбору реальних реакцій на поведінку та відбувається взаємне навчання учасників процесу. Але можливі емоційні бар'єри між учнями, труднощі під час оцінки отриманих результатів.

Метод «Мозковий штурм» (мозкова атака, англ. *brainstorming*) – оперативний метод вирішення проблеми на основі стимулювання творчої активності, за якого учасникам обговорення пропонують висловити якомога більшу кількість варіантів рішень, в тому числі неймовірних. Потім із загального числа висловлених ідей відбирають найбільш вдалі, які можуть бути використані на практиці.

Наприклад. *Пізнавальна тема уроку української мови у 7 класі: «Нерозгадані таємниці»*. Під час роботи над текстом «Найзагадковіший спадок» можна поставити такі запитання:

- До котрої з версій походження загадкових рисунків схилиєтеся ви? Обґрунтуйте свою пропозицію.
- Спробуйте запропонувати власну версію походження рисунків пустелі Наска [1, с. 47].

Метою методів психологічної активізації творчого мислення є усування інерції мислення, яка перешкоджає всебічному глибокому розгляду проблеми. Один із варіантів «Мозкового штурму» добре відомий нам з телепередачі «Що? Де? Коли?».

«Мозковий штурм» може бути запланований учителем або виникати спонтанно – під час вирішення якоїсь проблеми на уроці чи в позаурочний час.

Технологія **«Незакінчене речення»**. Цей прийом часто поєднується з «Мікрофоном» і дає можливість працювати над формою висловлення власних ідей, порівнювати їх з іншими. Дає присутнім змогу долати стереотипи, вільніше висловлюватися щодо запропонованих тем, відпрацьовувати вміння говорити коротко, але по суті й переконливо [7].

Використання інтерактивних технологій сприяє формуванню таких компетенцій, як здатність вникати в контекст нової інформації та давати її тлумачення, розвиток дослідницьких здібностей, здатність сприймати різноманітність та відмінності, здатність до ініціативи, прагнення до успіху. У будь-якому виді навчальних занять вчителі мусять застосовувати кілька методів навчання в різних комбінаціях. Застосування певних методів навчання залежить від завдання та умов кожного типу уроку.

Формування загальних компетенцій учнів повинно займати чільне місце в навчальному процесі. Потреба запровадження компетентнісного підходу в сучасній освіті підсилює актуальність подальших теоретичних розробок проблеми компетентностей, осмислення їх структури, змісту, ролі в навчанні та вихованні завдяки використанню інтерактивних технологій навчання. Метою інтерактивних методів є вироблення в учителів умінь нетрадиційно, захоплююче, нестандартно розпочинати та

проводити кожний урок, створювати атмосферу взаємної довіри і щирості між суб'єктами навчального процесу.

За умови вмілого провадження інтерактивні методи навчання дозволяють залучити до роботи всіх учнів класу, сприяють виробленню соціально важливих навиків роботи в колективі, взаємодії, дискусії, обговорення. При застосуванні інтерактивних методів навчання поглиблюється мотивація в учнів. Як показує досвід роботи у середній загальноосвітній школі, після систематичного використання цих методів протягом декількох років з'ясовано наступне: учні набули культури дискусії; виробилося вміння приймати спільні рішення, адекватно оцінювати свої знання і можливості; поліпшилися вміння спілкуватися, доповідати; якісно змінився рівень володіння головними мисленнєвими операціями – аналізом, синтезом, узагальненням, абстрагуванням. Інтерактивне навчання спрямоване на особистісно зорієнтований розвиток особистості. Проте, наведені види інтерактивних методів навчання мови безумовно не вичерпують усього розмаїття форм і методів роботи учнів. Багато питань ще чекають своєї розробки як в теоретичному, так і в практичному плані.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондаренко Н. В. Українська мова : [підруч. для 7 кл. загальноосвіт. навч. закл. з навчанням рос. мовою] / Н. В. Бондаренко. – К. : Освіта, 2007. – 256 с.
2. Ващенко Г. Активні методи навчання / Г. Ващенко. – К., 1997. – 315 с.
3. Основні засади розвитку вищої освіти України в контексті Болонського процесу – К. – Тернопіль, 2004. – С. 76–81.
4. Остапенко Н. Лінгводидактичні компетентності як основа професійно-педагогічної діяльності майбутніх учителів-філологів / Н. Остапенко // Українська мова і література в школі. – 2006. – № 4. – С. 44–48.
5. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования : [учеб. пос. для студ. пед. вузов] ; под ред. Е. С. Полат. – М. : Академия, 2003. – 272 с.
6. Пометун О. І. Дискусія українських педагогів навколо питань запровадження компетентнісного підходу в українській освіті / О. І. Пометун / Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи : [Бібліотека з освітньої політики] ; під заг. ред. О. В. Овчарук. – К. : К.І.С., 2004. – 112 с.
7. Пометун О. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання / О. Пометун, Л. Пироженко. – К., 2004. – 192 с.
8. Смирнов С. А. Педагогические теории, системы, технологии : [учеб. пособие для студентов сред. пед. учеб. заведений] / С. А. Смирнов. – М. : Издательский центр «Академия», 1998. – 512 с.
9. Ягупов В. В. Педагогіка : [навчальний посібник] / В. В. Ягупов. – К. : Либідь, 2003. – 560 с.